

12.5.2004

2894/4/01

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Ilkka Rautio

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Juha Haapamäki

**PIDÄTTÄMISEN JA KOTIETSINNÄN EDELLYTYKSET, TEKNISEN
KUUNTELUN KOHDE YM.**

1
KANTELU

V arvostelee 12.11.2001 päivätyssä, valtioneuvoston oikeuskanslerille osoittamassa kirjeessään Joensuun kihlakunnan poliisilaitoksen ja Joensuun käräjäoikeuden menettelyä erityisesti poikansa X:n kohdalla. - - -

- - -

3
RATKAISU

3.1
Vapaudenmenetykset

Sitä, että asiassa ei lopulta nosteta syytettä tai syyte hylätään, ei sinällään voida pitää näyttönä siitä, että pidättämiselle tai vangitsemiselle ei olisi ollut lainmukaisia perusteita. Pidättäminen ja vangitseminen kuten muutkaan esitutkinnassa käytettävät pakkokeinot eivät vaadi perusteekseen yhtä vahvaa näyttöä syyllisyydestä kuin lopullinen tuomitseminen. Pakkokeinojahan nimenomaan käytetään asian selvittämiseksi rikoksen esitutkintavaiheessa ja niitä kohdistetaan rikoksesta (vasta) *epäiltyyn* henkilöön.

Rikosasian tutkinnassa epäilyn aste kasvaa, mitä pidemmälle asia etenee. Esitutinnan aloittamiseen riittää se, että rikosta on syytä epäillä. Syytteen nostamisen tueksi tarvitaan jo vahvempaa näyttöä eli todennäköiset syyt epäillyn syyllisyydestä ja tuomitsemiseen puolestaan ns. täysi näyttö. Kun esitutkintatoimenpiteiden perusteeksi ei lain mukaan useinkaan vaadita erityisen vahvoja epäilyjä, on selvää, että esitutkintatoimenpiteitä väistämättä kohdistuu myös henkilöihin, joita vastaan ei nosteta syytettä tai joita ei tuomioistuimessa esitetyn näytön perusteella tuomita. Tällainen lopputulos ei siis vielä sinällään osoita, että esitutkintaviranomainen olisi toiminut lainvastaisesti.

Myös pakkokeinojen käytölle on laissa asetettu useita edellytyksiä, joista yksi on rikosepäilyn vahvuus (näyttökynnys). Tämä näyttökynnys vaihtelee ja sitä samoin kuin muita pakokeinon käytön edellytyksiä on arvioitava pakkokeinosta päätettäessä käsillä olleen tiedon valossa. On myös huomattava, että pakkokeinoja koskevat säännökset jättävät soveltajalleen aina jossain määrin

harkintavaltaa. On mahdotonta yleisellä tasolla esimerkiksi määritellä, miten vahvaa näyttöä vaaditaan, jotta jotakuta voidaan todennäköisin syin epäillä jostain rikoksesta. Viime kädessä ratkaisu on tehtävä kussakin yksittäistapauksessa käsillä olevien tosiasioiden pohjalta. Rajatapauksissa voidaan täysin lainmukaisesti menetellen päätyä erilaisiin lopputuloksiin – esimerkiksi se, että päätös muutoksenhaun johdosta muuttuu, ei sinällään ole näyttö siitä, että alempi oikeusaste olisi käyttänyt harkintavaltaansa lainvastaisesti.

Pidättämisen ja vangitsemisen edellytyksistä säädetään pakkokeinolain (PKL) 1 luvussa, jonka 3 §:n mukaan - sellaisena kuin se tapahtuma-aikaan oli - rikoksesta todennäköisin syin epäilty saatiin pidättää mm. jos rikoksesta oli säädetty lievempi rangaistus kuin kaksi vuotta vankeutta, mutta siitä säädetty ankarin rangaistus oli vähintään vuosi vankeutta ja epäillyn olojen tai muiden seikkojen perusteella oli todennäköistä, että hän:

- a) lähtee pakoon taikka muuten karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa;
- b) vaikeuttaa asian selvittämistä hävittämällä, turmelemalla, muuttamalla tai kätkemällä todistusaineistoa taikka vaikuttamalla todistajaan, asianomistajaan, asiantuntijaan tai rikoskumppaniinsa; taikka
- c) jatkaa rikollista toimintaa;

Kun jotakuta oli syytä epäillä rikoksesta, hänet saatiin pidättää, vaikka epäilyyn ei ollut todennäköisiä syitä, jos pidättämiseen muutoin oli edellytykset ja epäillyn säilöön ottaminen oli odotettavissa olevan lisäselvityksen vuoksi erittäin tärkeää. Ketään ei saanut pidättää, jos se asian laadun taikka rikoksesta epäillyn iän tai muiden henkilökohtaisten olojen vuoksi olisi kohtuutonta.

Vangitseminen on mahdollista samoin edellytyksin kuin pidättäminen, mutta siitä päättää poliisin sijasta tuomioistuin.

Olen kantelussa esitetyn perusteella katsonut, että V arvostelee erityisesti seuraavia kolmea X:n vapaudenmenetystä ja nimenomaan siksi, että hän katsoo, ettei rikosepäilyille ole ollut perusteita.

3.1.1

Pidättäminen ja sitä seurannut vangitseminen (30.12.1999 – 27.1.2000)

X otettiin kiinni 30.12.1999 ja myöhemmin pidätettiin. Joensuun käräjäoikeus vangitsi hänet 3.1.2000 todennäköisin syin epäiltynä kahteen tuhotyöhön. Käräjäoikeus päätti 17.1.2000 pitää X:n edelleen vangittuna. Hän kanteli viimeksi mainitusta päätöksestä Itä-Suomen hovioikeuteen, joka 24.1.2000 antamallaan päätöksellä hylkäsi kantelun. Joensuun käräjäoikeus määräsi 27.1.2000 X:n päästettäväksi vapaaksi rikoskomisario A:n esityksestä.

Olen tutustunut em. ratkaisuihin ja niiden perusteluihin. Tuomioistuimet ovat tehneet ratkaisunsa niille lain mukaan kuuluvan harkintavallan nojalla. Asiassa ei ole tullut esiin aihetta epäillä, että tuomioistuimet tai poliisiviranomaiset olisivat ylittäneet harkintavaltansa tai käyttäneet sitä väärin tältä osin.

3.1.2

Pidättäminen (29.7. – 1.8.2000)

X otettiin kiinni ja pidätettiin 29.7.2000 epäiltynä 25.7.2000 tehdystä tuhotyöstä. Poliisi laski hänet vapaaksi 1.8.2000. Kiteen kihlakunnansyyttäjä teki 24.11.2000 asiassa toimitetun esitutkinnan perusteella syyttämättäjäättämispäätöksen.

Kantelussa on ensinnäkin katsottu, että poliisi olisi keinotekoisesti tulkinnut tilanteen tuhotyöksi saadakseen tutkintaan laajemmat valtuudet. Totean, että tuhotyön ja (törkeän) vahingonteon välinen rajanveto on tulkinnanvarainen. Pidättämisen edellytysten kannalta katsoen nämä rikokset eivät sitä paitsi poikkea toistaan. Ottaen huomioon rikoskomisario A:n selvityksissään esittämät seikat, en katso, että poliisi olisi menetellyt lainvastaisesti tutkiessaan kyseistä tulipalon sytyttämistä tuhotyönä.

Vielä on tältä osin arvioitava, oliko poliisilla riittävät perusteet kohdistaa rikosepäily X:ään.

Rikoskomisario A on viitannut rikosilmoituksesta ilmi käyviin tietoihin. Tiivistetysti ne ovat seuraavat:

- R:n puhelin oli löytynyt poltetun skeittirampin vierestä 25.7.2000 illalla klo 21 (palo oli havaittu yöllä klo 02.20). R:n mukaan hänen puhelimensa joko anastettiin tai hän itse unohti sen eräälle huoltoasemalle rikoksen tapahtumayönä. Riidatonta on, että R on ilmoittanut operaattorille puhelimensa katoamisesta 25.7.2000 klo 3.12. Rikosilmoituksessa todetaan, ettei poliisille ole selvi nnyt uskottavaa ja luontevaa syytä, miten juuri R:n matkapuhelin löytyi tekopaikalta.
- R ja V olivat tekoyönä olleet yhdessä autolla liikkeellä ennen ja jälkeen tutkittavana olleen rikoksen tapahtuma-aikaa.
- rikoksen tekopaikka oli heidän ajoreittinsä varrella.

Edellä kerrotut seikat varmasti antoivat aihetta selvittää R:n ja X:n tekemisiä tapahtumayönä ja heidän mahdollista osuuttaan rikokseen. Pidättäminen kuitenkin edellyttää pääsääntöisesti sitä, että henkilöä on todennäköisiä syitä epäillä rikoksesta – tässäkin tapauksessa pidättäminen on rikoskomisario A:n mukaan perustettu tämäntasoiseen rikosepäilyyn. Pidän kuitenkin varsin tulkinnanvaraisena, täyttävätkö A:n selvityksissä esiin tuodut perusteet X:ään kohdistuvalle rikosepäilylle lain vaatimuksen todennäköisistä syistä. Pidättämisellä – tässäkin tapauksessa peräti kolmeksi vuorokaudeksi – puututaan vahvasti yksilön perusoikeuksiin ja sen perusteet tulee aina huolellisesti harkita. Perusoikeuksien merkitys murenee, mikäli niiden

rajoittamista merkitsevien pakkokeinojen käyttöä koskevia näyttökynnyksiä ei harkita asianmukaisen tiukasti.

On mielestäni kuitenkin hyvinkin ajateltavissa, että X:ää on asiassa esiin tulleiden seikkojen perusteella ollut vähintään syytä epäillä kyseisestä rikoksesta. En käytettävissäni olevan selvityksen valossa katsokaan rikoskomisario A:n ylittäneen harkintavaltaansa tai käyttäneen sitä väärin, kun hän päätti X:n pidättämisestä, vaikkakin myös toisensuuntaiselle ratkaisulle olisi mielestäni nähtävissä hyviä perusteita. Asia ei tältä osin anna minulle aihetta muuhun kuin, että kiinnitän A:n huomiota edellä lausumaani pakkokeinojen näyttökynnysten huolellisesta harkinnasta.

3.1.3

Pidättäminen ja sitä seurannut vangitseminen (31.10. – 10.11.2000)

X otettiin kiinni 31.10.2000 ja myöhemmin hänet pidätettiin. Joensuun kärjäoikeus vangitsi hänet 3.11.2000 todennäköisin syin epäiltynä oikeudenkäytössä kuultavan uhkaamisesta ja kahdesta vahingonteosta. X kanteli päätöksestä Itä-Suomen hovioikeuteen, joka määräsi 10.11.2000 antamallaan päätöksellä, että hänet on päästettävä vapaaksi.

Totean, että poliisi ja Joensuun kärjäoikeus ovat olleet samaa mieltä siitä, että vangitsemisen edellytykset ovat olleet käsillä. Itä-Suomen hovioikeus on tässä tapauksessa arvioinut tilannetta toisin. Hovioikeuden päätös ei kuitenkaan ole perustunut siihen, ettei rikosepäilyille olisi ollut riittäviä perusteita. Vapaaksipäästäminen on perustunut hovioikeuden harkintaan siitä, että asian selvittämisen vaikeuttamista ja rikosten jatkamista ei ollut osoitettu todennäköiseksi ja että vangitseminen oli kohtuutonta, minkä osalta hovioikeus oli viitannut erityisesti X:n opintoihin.

Kuten edellä on todettu, pidättämisestä ja vangitsemista koskevat säännökset antavat soveltajalleen jonkin verran harkintavaltaa ja viittaaan muutoinkin edellä kohdassa 3.1 esitettyyn. Tutustuttuani em. ratkaisuihin ja niiden perusteluihin katson, ettei asiassa ole tullut esiin aihetta epäillä, että Joensuun kärjäoikeus tai poliisiviranomaiset olisivat ylittäneet harkintavaltaansa tai käyttäneet sitä väärin tältä osin.

3.2

X:n tuomio

Joensuun kärjäoikeus tuomitsi 13.4.2000 X:n useista rikoksista ehdolliseen vankeusrangaistukseen. Hän valitti asiasta Itä-Suomen hovioikeuteen, joka ei 26.4.2001 antamallaan tuomiolla muuttanut kärjäoikeuden tuomion lopputulosta. Korkein oikeus ei myöntänyt asiassa muutoksenhakulupaa.

X asianajajineen on oikeudenkäynnin aikana voinut esittää ne seikat, joiden katsoi puhuvan puolestaan asiassa. Kantelun liitteenä olevan valituslupahakemuksen perusteella on todettavissa, että siinä on esitetty osin samaa arvostelua X:n tuomiosta kuin mitä V on tuonut kantelussaan esiin.

Minulla ei ole mahdollisuutta ottaa yksityiskohtaisesti kantaa kaikkeen V:n esittämään kyseistä tuomiota koskevaan laajaan arvosteluun. Totean vain, että käytettävissäni olevassa selvityksessä ei ole tullut ilmi seikkoja, jotka antaisivat aihetta epäillä, että tuomioistuimet olisivat käyttäneet niille lain mukaan kuuluvaa harkintavaltaa väärin tai muutoinkaan menetelleet lainvastaisesti edellä mainitussa X:ää koskevassa rikosasiassa. Oikeusasiamies ei voi muuttaa tuomioistuinten ratkaisuja. Lainvoimaisen tuomion voi purkaa vain korkein oikeus oikeudenkäymiskaaren 31 luvussa säädetyillä edellytyksillä.

3.3

Rikosasiasta tiedottaminen

Totean aluksi, että yksityisten yhtiöiden julkaisemien sanomalehtien menettely ja julkaisemat uutiset eivät kuulu oikeusasiamiehen valvontavaltaan.

Tiedotusvälineitä valvoo Julkisen sanan neuvosto – luonnollisesti myös normaali rikos- tai vahingonkorvausvastuu voi joissain tapauksissa tulla kysymykseen.

Tässä tapauksessa arvioitavakseni kuuluukin vain poliisin menettely. Tältä osin on erityisesti kysymys poliisin 27.1.2000 antamasta tiedotteesta ja V:n siihen kohdistamasta arvostelusta.

Esitutkintalain 49 §:n mukaan esitutkinnasta on tiedotettava siten, ettei ketään aiheettomasti saateta epäluulon alaiseksi ja ettei kenellekään tarpeettomasti aiheuteta vahinkoa tai haittaa.

Lainvastaisesta menettelystä voisi tässä tapauksessa olla käsitykseni mukaan kysymys lähinnä silloin, mikäli tiedotteesta ilmenisi tietoja, joiden perusteella asianosaisten henkilöllisyys pystyttäisiin selvittämään tai että tiedote muutoin olisi esitutkintalain 49 §:n tai viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain säännösten vastainen. Käytettävissäni olevan selvityksen mukaan poliisi ei ole antanut julkisuuteen tällaisia tietoja asiasta tiedottaessaan. Tiedotteen sisällöstä sekä käytettävissäni olevasta selvityksestä ei ilmene myöskään tukea V:n käsitykselle siitä, että poliisi olisi antanut tiedotusvälineille väärää tietoa. Tosin tiedotteesta todetaan, että epäilty "on kertonut vihaavansa ulkomaalaisia". Tästä seikasta selvitystä pyydettyä rikoskomisario A on todennut, että koko juttukokonaisuudesta on tullut esille epäillyn vihamielinen suhtautuminen ulkomaalaisiin. A on viitannut esimerkkinä erään todistajan kertomaan siitä, että tämän mukaan X vihasi ulkomaalaisia ja että tämä oli monta kertaa puhunut, ettei pidä ulkomaalaisista. Tiedotteesta saa kuitenkin sen käsityksen, että epäilty olisi itse esitutkinnassa myöntänyt vihaavansa ulkomaalaisia. Kun kysymys on vasta esitutkintavaiheesta, tähän eroon – josta enemmän myöhemmin - on syytä kiinnittää huomiota.

Asiassa on otettava huomioon myös se, antaako tiedottaminen Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan ja esitutkintalain 7 §:n mukaisen syyttömyysolettaman vastaisesti kuvan siitä, että esitutkinnassa epäillyn asemassa olevaa henkilöä pidettäisiin jo syyllisenä. Tältä kannalta pidän poliisin tiedotetta jossain määrin ongelmallisena.

Ensinnäkin tiedotteesta saa sen kuvan, että kaikki siinä mainitut teot olisi varmuudella selvitetty. Käytettävissäni olevasta selvityksestä on kuitenkin pääteltävissä, että osa syytteistä hylättiin. Tämä epävarmuus olisikin aina pidettävä mielessä tiedotettaessa esitutkintavaiheen tapahtumista. Tiedotteesta ei käy esimerkiksi ilmi, mikä on ollut X:n kanta häntä kohtaan esitettyihin epäilyihin. Ilmeisestikään hän ei ollut ainakaan kaikkia tekoja myöntänyt. Jos ja kun poliisi tiedottaa esitutkinnan tuloksista, edellyttää poliisilta vaadittava puolueettomuuskin käsitykseni mukaan sitä, että myös epäillyn kannanotot tuodaan esiin siinä määrin, että tilanteesta voi saada tasapainoisen kuvan. Esimerkiksi olisi voitu todeta kiistäkö vai myöntäkö epäilty teot. Tässäkin tapauksessa olisi myös voitu kertoa enemmän poliisin tilanne arvion perusteista – esimerkiksi kenen kertomaan tai mihin muuhun näyttöön poliisi perustaa käsityksensä rikoksen selvittämisestä ja tällä tavoin myös osoittaa tiedon epävarmuuden astetta.

Vielä kiinnittää huomiota se, että tiedotteen alussa mainitaan selvitettyksi lukuisia rikoksia, esimerkiksi ulkomaalaisten autojen polttamisia. Hiukan myöhemmin taas todetaan, että 18-vuotias joensuulaisnuorukainen (eli X) oli osoittautunut rikossarjan päätekijäksi ja muiden osuus tekoihin oli vähäinen. Tällaisen yleistävän kuvauksen ilmeisenä vaarana on, että lukija käsittää selvitettyksi "päätekijän" polttaneen autoja. Näin on esimerkiksi eräs iltapäivälehti tapausta uutisoinutkin mitä ilmeisimmin poliisin tiedotteen pohjalta. Saadun selvityksen mukaan X:n ei kuitenkaan ole osoitettu tällaista tehneen. Tiedote jättää siten myös tältä kannalta toivomisen varaa.

Tiedotteessa ei kuitenkaan mainita epäillyn nimeä, eivätkä edellä esittämäni huomiot koske sen olennaisinta sisältöä. Kysymys on lähinnä siitä, että tiedote on osin tarpeettoman altis erityisesti syyttömyysolettaman kannalta ongelmallisille virhetulkintoille. Käytettävissäni oleva selvitys ei kuitenkaan tue V:n käsitystä siitä, että poliisi olisi pyrkinyt tahallaan "ylisyyllistämään" hänen poikaansa. Asiassa ei muutoinkaan ole tullut esiin poliisin menetelleen tiedottamisessaan lainvastaisesti. Kiinnitän kuitenkin tiedotteesta ilmoituksensa mukaan vastaavan rikoskomisario A:n huomiota tiedottamisesta esittämiini näkökohtiin.

- - -

3.6

Lupa tekniseen kuunteluun

Yleistä

Joensuun käräjäoikeus (käräjätuomari M) myönsi 18.4.2001 rikoskomisario B:n vaatuksesta luvan tekniseen kuunteluun. Tuomiolauselman mukaan myönnettiin "lupa seuraavaan tekniseen kuunteluun: henkilöauto Honda Civic rekisteritunnus xxx-000 18.4. – 18.5.2001". Kysymys oli törkeän pahoinpitelyn tutkinnasta, jossa epäiltyä oli (mm.) X.

PKL 5a luvun 4 § (siinä muodossa kuin se oli vuonna 2001) kuului seuraavasti:

Kun on syytä epäillä jotakuta

- 1) rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, tai
 - 2) huumausainerikoksesta, tai
 - 3) edellä mainittujen rikosten rangaistavasta yrityksestä
- esitutkintaviranomainen saa kohdistaa epäiltyyn teknistä kuuntelua, jos siten saatavilla tiedoilla voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi.

Kun on syytä epäillä jotakuta rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta, epäiltyyn tai tiettyyn paikkaan, jossa hänen voidaan olettaa oleskelevan, saadaan kohdistaa teknistä katselua, jos katselulla saatavilla tiedoilla voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi. Jos tekninen katselu kohdistuu 4 momentissa tarkoitettuun vankeinhoitolaitoksen huostassa olevaan henkilöön, edellytetään kuitenkin, että epäily koskee rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, taikka huumausainerikosta tai näiden rikosten rangaistavaa yritystä ja että katselulla saatavilla tiedoilla voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi.

Kun on syytä epäillä jotakuta 2 momentissa tarkoitettusta rikoksesta, hänen käyttämänsä kulkuneuvoon tai rikoksen kohteena olevaan tavaraeraan saadaan rikoksen selvittämiseksi kohdistaa teknistä seurantaa.

Teknistä kuuntelua ja teknistä katselua saa kohdistaa epäiltyyn vain hänen ollessaan yleisellä paikalla taikka sellaisessa kulkuneuvossa tai hotelli-, varasto- tai muussa huoneessa tai tilassa, jota ei käytetä vakituiseen asumiseen. Teknistä kuuntelua ja teknistä katselua saa lisäksi kohdistaa epäiltyyn, joka suorittaa rangaistusta rangaistuslaitoksessa taikka on pakkolaitokseen eristetty tai tutkintavanki, hänen ollessaan sellissään tai vankien käytössä olevissa laitoksen muissa tiloissa.

Kuuntelu- tai katselulaite saadaan sijoittaa, jos tarkkailun suorittaminen sitä edellyttää, sellaisiin 4 momentissa mainittuihin tiloihin, joita ei käytetä vakituiseen asumiseen sekä sellisiin ja muihin vankilan hallussa oleviin tiloihin. Esitutkinnan toimittajalla on tällöin oikeus laitteen asentamiseksi päästä edellä mainittuihin tiloihin.

V on arvostellut erityisesti sitä, että lupa myönnettiin hänen mielestään löyhin perustein, kun asianomistaja oli vain arvaillut X:n mukana oloa. V kiinnittää huomiota myös siihen, että X ei saanut mahdollisuutta puolustautua ennen kuuntelupäätöstä. Hän on myös viitannut siihen, että kuuntelu kohdistui myös häneen.

Asian käsittely ja rikosepäilyn kohdistuminen X:ään

Totean ensinnäkin, että teknistä kuuntelua koskeva vaatimus ratkaistaan

tuomioistuimessa PKL 5a luvun 6 §:n 2 momentin mukaan kuulematta rikoksesta epäiltyä. Näin on säädetty luonnollisesti siksi, että jos kuuntelun kohde tulisi tietoiseksi teknisestä kuuntelusta, ei tuolla pakkokeinolla olisi mitään tehoa. Laki ei myöskään edellytä epäillyn kuulustelemista asiassa ennen kuin lupa myönnetään, vaan riittää jos häntä on syytä epäillä (tietyn vakavuusasteen) rikoksesta.

Tässä tapauksessa rikoskomisario B:n vaatimuksen perusteena oli epäily törkeästä pahoinpitelystä. Se on sinänsä rikos, jonka tutkintaan teknistä kuuntelua voidaan käyttää, koska sen enimmäisrangaistus on yli neljä vuotta vankeutta. Kantelun pohjalta on arvioitava, oliko X:ää syytä epäillä tuosta teosta.

B:n varsin yksityiskohtaisesta vaatimuksesta käyvät ilmi ne seikat, joihin hän on perustanut näkemyksensä siitä, että X:ää oli syytä epäillä ko. törkeästä pahoinpitelystä. Keskeinen peruste on ollut asianomistajan totuusvelvollisuuden nojalla esitutkinnassa antama kertomus, jonka sisältöä on mielestäni paikkansapitävästi selostettu vaatimuksessa.

"Syytä epäillä" -näyttökynnyksen ylittymiseen ei voida vaatia erityisen vahvaa näyttöä. Näytön riittävyys on ratkaistava kussakin yksittäistapauksessa käsillä olevien tosiseikkojen pohjalta. Käytettävissäni olevan selvityksen perusteella en katso, että käräjäoikeus olisi ylittänyt harkintavaltansa tai käyttänyt sitä väärin, kun se rikoskomisario B:n esittämän perusteella katsoi olevan syytä epäillä X:ää törkeästä pahoinpitelystä.

Teknisen kuuntelun kohde

Yleisempi kysymys on se, että teknistä kuuntelua voitiin lain mukaan siis kohdistaa (vain) epäiltyyn, kun taas teknistä katselua voitiin kohdistaa epäillyn lisäksi tiettyyn paikkaan, jossa hänen voidaan olettaa oleskelevan. Tila nne on vielä hiukan muuttunut 1.1.2004 lähtien, jolloin on tullut voimaan pakkokeinolain muutos, joka mahdollistaa teknisen kuuntelun vakituiseen asumiseen käytetyssä tilassa – laissa asia ilmaistaan, että "voidaan antaa lupa kohdistaa teknistä kuuntelua myös sellaiseen vakituiseen asumiseen tarkoitettuun tilaan, jossa epäilty todennäköisesti oleskelee".

Yksinkertaistaen kysymys on siis siitä, onko tekninen kuuntelu (muu kuin asuntokuuntelu) tilan vai epäillyn kuuntelua. Periaatteellisesti ratkaisu on merkittävä siinä suhteessa, että jos lainkohtaa tulkitaan sen sanamuodon mukaisesti epäillyn kuunteluksi, se suojaa muita kuin rikoksesta epäiltyä tulemasta kuunnelluksi (paitsi jos he ovat epäillyn seurassa). Totean, että esimerkiksi perustuslakivaliokunta on usein kiinnittänyt erityistä huomiota sääntelyn tarkkuuteen tilanteissa, joissa muut kuin rikoksesta epäillyt joutuvat poliisin pakkotoimenpiteiden kohteeksi (ks. esim. PeVL 36/2002). Lienee selvää, että tällaisia tilanteita tulisi olla mahdollisimman vähän.

Käytännössä poliisille tuottaisi ilmeisestikin suuria, usein ylitsepääsemättömiä vaikeuksia saada kohdistettua kuuntelu vain epäiltyyn, kun pitäisi tietää, milloin epäilty on kuuntelulaitteen toimintapiirissä. Tilakuunteluvaihtoehdossa

kuuntelulaite asetetaan johonkin tilaan ja kaikkia siellä oleskelevia kuunnellaan (kuuntelukiellot poislukien) ja muut kuin epäillyn keskustelut ovat PKL 5a luvun 13 §:n mukaista ylimääräistä tietoa.

Lähtökohtana lienee pidettävä, että teknisen kuuntelua ja katselua koskevien säännösten edellä todetut eroavuudet ovat lainsäätäjän tarkoittamia. Lainsäätäjä olisi halutessaan voinut PKL 5a luvun 4 §:n 1 momentissakin todeta, että teknistä kuuntelua saadaan kohdistaa paitsi epäiltyyn myös tiettyyn paikkaan, jossa hänen voidaan olettaa oleskelevan, kuten on laita teknisen kuuntelun osalta. Näiltä osin teknistä kuuntelua ja katselua koskevien lainkohtien rakenne on pysynyt samana vuodesta 1995 ja eräs selitys tilanteelle voikin löytyä lainmuutosten historiasta.

Alun perin (L 402/1995) teknistä kuuntelua voitiin kohdistaa rikoksesta epäiltyyn vain hänen ollessaan yleisellä paikalla, yleisellä paikalla olevassa kulkuneuvossa taikka hotelli- tai muussa sellaisessa huoneessa. Tarkkailulaitetta ei saanut sijoittaa siihen huoneeseen tai tilaan, jossa epäilty oli. Ajatuksena näyttää lain esitöiden mukaan tuolloin olleen se, että kuuntelu tehtäisiin aina reaaliaikaisesti, jolloin sen kohteen sijainti olisi tiedossa. Tämä olikin siinä mielessä helppoa, että kohde oli yleisellä paikalla tai hotellihuoneessa eli poliisille oli mahdollista kohdistaa kuuntelu vain epäiltyyn. Hallituksen esityksessä todetaan mm., että kuuntelua voitaisiin suorittaa vain esimerkiksi naapurihuoneesta tai kadun vastakkaiselta puolelta huoneen ikkunaan suunnatulla kuuntelulaitteella (HE 22/1994 s. 15). Edelleen esitöissä todetaan, että radiolähetintä tai nauhuria ei saisi sijoittaa epäillyn oleskelutilaan, esimerkiksi ajoneuvoon, koska tällöin kuuntelu saattaisi johtaa *täysin sivullisten yksityisyyden laajamittaiseen loukkaamiseen* (kurs. tässä), koska laitteen poistaminen ajoneuvosta saattaa tuottaa vaikeuksia (em. HE s. 28).

PKL:ia muutettiin vuonna 1998, jolloin teknisen kuuntelun alaa laajennettiin siten, että sitä saatiin kohdistaa epäiltyyn kaikkialla muualla kuin vakituiseen asumiseen käytetyissä tiloissa. Vuoden 2004 alussa tehty uudistus toi mukanaan edellä mainitulla tavalla ns. asuntokuuntelun. Kuitenkin tekninen kuuntelu (poislukien asuntokuuntelu) kohdistetaan edelleen lain sanamuodon mukaan vain epäiltyyn – ei siihen tilaan, jossa hän oleskelee. Lain esitöissäkään (HE 10/1998) ei minun nähdäkseni ole huomioitu kuuntelun alan laajentumisen vaikutuksia siinä suhteessa, että kuuntelun pitää edelleen kohdistua epäiltyyn, ei johonkin tilaan. Kantelun tarkoittamien tapahtumien jälkeen tilanne on vielä muuttunut vielä siten, että teknisen kuuntelulaitteen sijoittamista koskevassa lainkohdassa puhutaan – aiemmasta poiketen – "kuuntelun kohteena olevista tiloista" (PKL 5a luku 4 § 4, 646/2003). Tällä ei kuitenkaan ole merkitystä ainakaan arvioitaessa vuoden 2001 tapahtumia.

On tietysti ajateltavissa, että kun kuuntelulaite saadaan nykyään sijoittaa siihen tilaan, jossa epäilty on, niin tästä jo sinällään seuraisi lupa kuunnella tuota tilaa. Tällainen johtopäätös ei kuitenkaan ole väistämätön, koska ainakin periaatteessa poliisi voi seurannalla selvittää, milloin epäilty on kuuntelutilassa ja aktivoida kuuntelun vain silloin. Jos kuuntelua ei voitaisi kohdistaa epäiltyyn, kuuntelua ei voisi toteuttaa. Sinänsä on selvää, että käytännössä tällainen

seuranta ei läheskään aina ole mahdollista. Totean tässä yhteydessä vielä, että PKL 5a luvun 4 §:n 5 momentissa (366/1999) säädettiin vain kuuntelulaitteen sijoittamisesta, ei sen käyttämisestä. Edellä esitetty tulkintamahdollisuus on ongelmallinen myös pakkokeinosäännöksiltä edellytettävän täsmällisyyden ja tarkkarajaisuuden kanssa.

Kantelun tarkoittamassa tapauksessa kysymys konkretisoituu siihen, onko ollut perusteltua muotoilla lupapäätös niin, että teknisen kuuntelun kohden määriteltiin tietyksi tilaksi eli henkilöautoksi. Toinen vaihtoehto olisi ollut myöntää lupa X:ään kohdistuvaan tekniseen kuunteluun, kun hän on ko. autossa.

Yhteenvetona totean, että lain sanamuodon mukaan teknisen kuuntelun – poislukien ns. asuntokuuntelu - kohde on epäilty eikä tila. Perusoikeuksien rajoittamista tarkoittavilta pakkokeinosäännöksiltä edellytetään tarkkarajaisuutta ja täsmällisyyttä (ks. esim. HE 309/1993 s.29). Niiden laajentava tulkinta ei mielestäni ole sopusoinnussa perusoikeusmyönteisen laintulkinnan kanssa. Viranomaisilla on velvollisuus tulkita lakeja siten, että käsillä olevista tulkintavaihtoehdoista valitaan sellainen, joka parhaiten vastaa perus- ja ihmisoikeuksien asettamia vaatimuksia (ks. esim. HE 309/1993 s. 31). Käsitykseni mukaan lainkohdan sanamuodon mukainen tulkinta suojaa paremmin muiden kuin epäillyn yksityisyyttä kuin tilakuunteluvaihtoehto – esimerkiksi tässä tapauksessa autoa on mitä ilmeisimmin on käyttänyt myös ainakin V. Teknisen kuuntelun tehokkuuden väheneminen tai muut edellä esittämäni seikat toisenlaisen tulkintavaihtoehdon puolesta eivät mielestäni ole niin varteen otettavia, että puheena olevan kaltaista teknistä kuuntelua tulisi tulkita tilakuunteluksi.

Minun käsitykseni mukaan tässä tapauksessa olisi teknisen kuuntelun kohteeksi tullut PKL 5a luvun 4 §:n 1 momentin sanamuodon mukaisesti määritellä epäilty eli X, kun hän on puheena olevassa autossa.

Käräjätuomari M:n ei kuitenkaan mielestäni voida katsoa ylittäneen harkintavaltaansa tai käyttäneen sitä tavalla, joka antaisi minulle aiheutta muuhun kuin, että saatan edellä esittämäni näkökohdat hänen tietoonsa. Samassa tarkoituksessa lähetän jäljennöksen päätöksestäni tiedoksi myös rikoskomisario B:lle.

Käsitykseni on, että kysymyksessä on tätä yksittäistapausta laajempi ongelma, joka johtuu lainsäädännön tulkinnanvaraisuudesta. Tällainen tilanne ei mielestäni ole tyydyttävä. Kiinnitänkin myös oikeusministeriön ja sisäasiainministeriön huomiota edellä lausumaani otettavaksi huomioon muun muassa pakkokeinolain uudistamista suunniteltaessa.

3.7

Kotietsinnät autoon 20.4. ja 8.5.2001

Totean aluksi kotietsinnän edellytyksistä, että tapahtuma-aikaan PKL 5a luvun 1 §:n 1 ja 2 momentit kuuluivat seuraavasti:

Jos on syytä epäillä, että on tehty rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta, saadaan rakennuksessa, huoneessa taikka suljetussa säilytyspaikassa tai kulkuneuvossa toimittaa kotietsintä takavarikoitavan esineen löytämiseksi tai muutoin sellaisen seikan tutkimiseksi, jolla voi olla merkitystä rikoksen selvittämisessä. Kotietsintä saadaan toimittaa myös, jos selvitettävänä ovat yhteisösakon tuomitsemiseen liittyvät seikat.

Muun kuin rikoksesta todennäköisin syin epäillyn luona saadaan kotietsintä toimittaa ainoastaan silloin, kun rikos on tehty hänen luonaan tai epäilty on siellä otettu kiinni taikka muuten erittäin pätevin perustein voidaan olettaa, että etsinnällä saatetaan löytää takavarikoitava esine tai muutoin saada selvitystä rikokseen.

Lainkohdan 2 momentista ilmenee, että 1 momentin mukaisen kotietsinnän (josta nyt on kysymys) edellytyksenä oli, että sitä jonka luona kotietsintä toimitetaan, epäiltiin todennäköisin syin rikoksesta, josta ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta. Näin todetaan myös esim. hallituksen esityksessä, jonka johdosta näyttökynnys alennettiin 1.1.2004 voimantulleella pakkokeinolain muutoksella tasolle "syytä epäillä" (HE 52/2002 s. 58).

3.7.1

Kotietsintä autoon 20.4.2001

Saadun selvityksen mukaan 6.4.2001 aamuyöllä oli C:n parkkipaikalla tyhjänä ollut autoa ammuttu haulikolla. Asiaa tutkittiin vaaran aiheuttamisena ja vahingontekona. Kantelussa arvo steltu kotietsintä X:n henkilöautoon tehtiin 20.4.2001. Tuolloin tuohon autoon myös asennettiin käräjäoikeuden myöntämän teknisen kuuntelun luvan perusteella kuuntelulaite.

Rikoskomisario A:n selvityksen mukaan "*asianomistajan ja todistajan kertomusten perusteella ei todellakaan ole epäselvää, ketä asiassa oli epäiltävä todennäköisin syin*". Lisäksi hän viittaa poliisilla olleeseen "operatiiviseen tietoon". Kotietsinnän varsinaisesti määrännyt rikoskomisario B on vedonnut samoihin seikkoihin.

Totean aluksi, että ampumisella ei ole silminnäkijöitä. Asianomistaja C ja hänen todistajana kuultu tyttöystävänsä D ovat kertoneet epäilevänsä teosta X:ää. Heidän kertomansa mukaan D oli kutsuttu tammikuussa 2001 todistajaksi käräjäoikeuteen asiassa, jossa mm. X oli vastaajana. D oli kuullut toisen käden tietona, että X olisi uhkaillut häntä. C:n ja D:n mukaan X oli myös useaan otteeseen seurannut heitä autolla kaupungilla näyttäen heille keskisormea. Asianomistaja C:n mukaan ainoa, jota hän epäili teosta, oli X. Saman epäilyn esitti todistaja D.

On selvää, että nämä seikat viittaavat siihen mahdollisuuteen, että X olisi ollut teon takana. Kotietsinnän toimittaminen on kuitenkin lain mukaan vaatinut, että rikosepäilylle olisi pitänyt olla todennäköisiä syitä tukena. Rikoskomisario B on vielä vedonnut poliisin "operatiiviseen tietoon" eli lähinnä siihen, että tekotapa

sopi X:n aiempaan tekoon. Tältä osin on kuitenkin todettava, että vaikka X oli ollut tämänyyppisestä teosta vangittuna, on syyte kyseisestä oikeudenkäytössä kuultavan uhkaamisesta saadun selvityksen mukaan lainvoimaisesti hylätty tammikuussa 2001. Näin ollen myöhemmän kotietsinnän (20.4.2001) perusteleminen tällä teolla, ei ole asianmukaista. Jos syyte hylätään, on henkilöä kohdeltava syyttömänä. Pidän muutoinkin varsin kyseenalaisena, voidaanko poliisin esittämiä perusteita pitää sen laatusina, että kotietsinnän näyttökynnys olisi ylittynyt.

Kotietsinnän toimittamista koskevat säännökset jättävät toimittajalleen kuitenkin jonkin verran harkintavaltaa. Katson, että rikoskomisario B:n ei edellä lausutusta huolimatta voida katsoa menetelleen suorastaan lainvastaisesti, vaikka käytettävissäni olevan selvityksen perusteella toisensuuntainen lopputulos kotietsinnän edellytysten arvioinnissa olisi tässä tilanteessa ollut perustellumpi.

3.7.2

Kotietsintä autoon 8.5.2001

Kysymys on saman rikoskokonaisuuden tutkinnasta kuin kohdassa 3.6, mutta tämän pakkokeinon käyttötilanne eroaa edellisestä siinä suhteessa, että esitutkinta oli edennyt pidemmälle. Totean, että kotietsintään mennessä myös kanssaepäillyt ja X itsekin olivat kertoneet, että viimeksi mainittu oli paikalla, kun asianomista jaa pahoinpideltiin.

Tutkittavana on ollut niin vakavia rikoksia, että kotietsintä sinällään on ollut mahdollinen. Kuten edellä on todettu tapahtuma-aikaan voimassa ollut PKL 5 luvun 1 §:n 1 momentti (johon kotietsintä on perustunut) edellytti todennäköistä rikosepäilyä. Katson, että poliisilla on asianomistajan ja kanssaepäiltyjen kertomusten perusteella ollut todennäköisiä syitä epäillä X:ää osallisuudesta pahoinpitelyyn ja vapaudenriistoon.

Selvityksissä on viitattu siihen, että autosta etsittiin mahdollista tekovälinettä. Tämän kotietsinnän yhteydessä autosta myös poistettiin 20.4.2001 tehdyn kotietsinnän yhteydessä asennettu kuuntelulaite. Käytettävissä olevasta selvityksestä ei käy ilmi, miksi kotietsintä tehtiin vasta kuukausi tutkittavana olevan rikoksen jälkeen, kun kuuntelulaite haluttiin poistaa. Ainakin lähtökohtaisesti voidaan nimittäin ajatella etsinnän olevan rikostutkinnallisesti tehokkaampi, mitä pikemmin rikoksen jälkeen se tehdään. V katsookin, että kotietsinnälle "tekaistiin" peruste, jotta kuuntelulaite voitiin huomaamatta poistaa. Pidän tätä hänen epäilyään sinänsä ymmärrettävänä.

Totean, ettei kotietsintään ei saa ryhtyä vain, jotta kuuntelulaite voidaan s alaa asentaa tai poistaa. Kotietsinnän edellytysten tulee olla olemassa ja sitä paitsi tällainen menettely olisi vastoin viranomaisia velvoittavaa tarkoitussidonnaisuuden periaatetta. Sen mukaan vira nomainen voi käyttää toimivaltuuksiaan vain siihen tarkoitukseen, jota varten ne on sille annettu. Kotietsintä voidaan siten tehdä vain PKL:n säätämässä tarkoituksessa eli takavarikoitavan esineen löytämiseksi tai muutoin sellaisen seikan tutkimiseksi, jolla voi olla merkitystä rikoksen selvittämisessä. PKL:n 5 luvun 4 §:ssä on

erikseen annettu esitutkinnan toimittajalle oikeus laitteen asentamiseksi ja poistamiseksi päästä esim. ajoneuvoon. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että laitteen asentaminen/poistaminen voitaisiin "naamioida" kotietsinnäksi.

Joka tapauksessa kotietsinnän kynnyks on sen tuloksellisuutta ajatellen varsin alhainen: "voi olla merkitystä". Laki ei tässä kohtaa vaadi esimerkiksi sitä, että tulisi olla erityisen painavia syitä olettaa, että etsinnällä saataisiin esitutkinnan kannalta merkittäviä tietoja. Katsonkin, ettei asiassa käytettävissä olevan selvityksen perusteella ole osoitettavissa lainvastaista menettelyä.

- - -

3.11

Väitetty kuulusteltavan harhaan johtaminen

V:n mukaan eräässä kuulustelussa oli totuudenvastaisesti ilmoitettu X:lle ja L:lle heitä kuulusteltaessa, että poliisipartio oli nähnyt heidät autolla liikkeellä Karsikossa erään rikoksen tapahtuma-aikaan.

Saadun selvityksen mukaan väärä ilmoitus onkin annettu. Tosiasiassa poliisipartio oli nimittäin nähnyt X:n ja L:n Joensuun keskustassa eikä Karsikossa.

Esitutkintalain 24 §:n mukaan tunnustuksen tai määrättyyn suuntaan käyvän lausuman saamiseksi kuulusteltavalta ei saa käyttää tietoisesti vääriä ilmoituksia, lupauksia tai uskotteluja erityisistä eduista, uuvuttamista, uhkausta, pakkoa taikka muita kuulusteltavan ratkaisuvapauteen, tahdonvoimaan, muistiin tai arvostelukykyyn vaikuttavia sopimattomia keinoja tai menettelytapoja.

Kuulustelijana toiminut rikosylikonstaapeli T on selvittänyt, että kuulustelujen aikaan hänellä oli se käsitys, että X ja L oli nähty Karsikossa. Tämä käsitys perustui toisen käden tietoon poliisipartion havainnoista. Kun T sai todellisen asianlaidan selville, hän korjasi rikosilmoituksen tiedot tältä osin.

Minulla ei ole aihetta epäillä T:n kertomaa. Kysymys ei näytäkään olevan siitä, että hän olisi käyttänyt tietoisesti väärää ilmoitusta. Joka tapauksessa kysymys oli esitutkinnan kannalta suhteellisen tärkeästä yksityiskohdasta, joka olisi helposti voitu varmistaa ennen kuulusteluja. Kiinnitänkin vastaisen varalle rikosylikonstaapeli T:n huomiota tapahtuneeseen.

3.12

Kantelussa esitetty muutoin

Käytettävissäni olevan selvityksen perusteella katson, että asiassa ei muilta osin ole tullut ilmi menettelyä, joka antaisi minulle aihetta toimenpiteisiin.

4

TOIMENPITEET

Kiinnitän ensinnäkin vastaisen varalle rikoskomisario A:n huomiota kohdassa 3.1.2 ja rikoskomisario B:n huomiota kohdassa 3.7.1 esittämäni siitä, että kyseisissä tilanteissa on tulkinnanvaraista, olivatko pidättämisen ja kotietsinnän edellytykset rikosepäilyn vahvuuden suhteen täyttyneet. Lisäksi kiinnitän A:n huomiota niihin näkökohtiin, joita olen kohdassa 3.3 esittänyt poliisin tiedottamisesta. Rikosylikonstaapeli T:n huomiota kiinnitän huolellisuuteen virkatoiminnassa, jotta kohdassa 3.11 kerrotun kaltaisilta tilanteilta jatkossa vältyttäisiin.

Saatan kärjätuomari M:n ja rikoskomisario B:n tietoon kohdassa 3.6 esittämäni näkökohdat teknisen kuuntelun kohteesta. Lisäksi saatan havaintoni oikeusministeriön ja sisäasiainministeriön tietoon ja otettavaksi huomioon muun muassa pakkokeinolainsäädännön kehittämisessä.

- - -